

РОЗДІЛ 15 ЕКОНОМІЧНА БЕЗПЕКА УСТАНОВ БАНКІВСЬКОЇ СФЕРИ

15.1. Світовий досвід забезпечення економічної безпеки у банківському секторі

За умов економічної глобалізації та інтеграційних процесів, коли у тій чи іншій частині світу час від часу виникають валютні, банківські чи фінансові кризи, загострюється питання щодо забезпечення у кожній країні стабільного економічного розвитку, який значною мірою залежить від надійності банківської системи та її здатності протидіяти цим загрозам. Саме тому економічна політика держави має бути спрямована на мінімізацію втрат і максимізацію вигід кожної країни від участі в глобалізаційному процесі. Отже, чим швидше держава почне відстоювати національні інтереси в цьому процесі, тим кориснішими і менш болючими будуть його наслідки, адже банківська сфера є основною складовою фінансової системи держави і саме питання її безпеки за таких умов виходять сьогодні на перший план.

Важливість економічної безпеки банківської системи зумовлена її прямим впливом на розвиток усіх сфер життя суспільства, а недостатньо надійне функціонування однієї з ланок або учасників цієї системи здатне спричинити серйозні порушення і деформацію у всій фінансовій сфері та економічній діяльності держави.

Роль держави в забезпеченні економічної безпеки банківської системи полягає в захисті прав власності, управлінні банківськими ризиками, забезпеченні рівноправної конкуренції, яка сприяє повнішому вираженню економічних інтересів усіх суб'єктів. У сучасних умовах розвитку банківського сектора державне регулювання банківської діяльності повинне здійснюватися з використанням інструментів і механізмів, адекватних стану економіки і банківської системи. При цьому повинні враховуватися особливості функціонування банківських установ на території окремої

держави, а також запозичення позитивних аспектів ведення банківського бізнесу в інших країнах, що не завжди можливо.

Оскільки розвиток і становлення ринкових відносин відбувається під впливом різного роду факторів, то забезпечення економічної, а зокрема, фінансової безпеки є важливим завданням для багатьох країн, в тому числі і України. Реалії сьогодення показують, що кожній країні притаманні власні особливості побудови банківської системи, відповідно кожна країна має певні особливості в побудові системи банківського регулювання та нагляду.

Загалом використовуються такі три моделі організації банківського регулювання та нагляду:

1. Модель «двох вершин»: передбачає здійснення регулювання та нагляду центральним банком держави разом з іншими контролюючими державними органами (Франція, Італія, Німеччина, США, Японія).

2. Секторна модель: здійснюється лише центральним банком держави (Україна, Російська Федерація, Великобританія, Греція, Іспанія, Португалія, Швейцарія).

3. Модель єдиного нагляду: реалізується мегарегулятором або органами нагляду відділеними від центрального банку (Польща, Австрія, Данія, Канада, Норвегія).

На сьогоднішній день в Україні діє секторна модель. Вона передбачає здійснення регулювання та нагляду Національним банком України відповідно до законів України «Про Національний банк України» [1] та «Про банки і банківську діяльність» [2].

Наприкінці 2012 року 27 держав-членів Європейського Союзу ухвалили рішення про створення Європейського банківського союзу (набуло чинності з осені 2014 року), що знаменується розширенням європейської фінансової інтеграції, змінює застарілу еталонну європейську банківську систему та має на меті створення єдиного наглядового механізму.

Основними елементами банківського союзу є наступні:

- єдине зведення правил для банків (регулювання);
- єдина структура банківського нагляду (нагляд);

- єдиний механізм рефінансування банків за рахунок зборів із самого банківського сектора;
- єдина система захисту депозитів;
- єдиний механізм тимчасової бюджетної підтримки у разі необхідності.

Таким чином, створення Європейського банківського союзу характеризується суттєвими позитивними наслідками, що сприятиме налагодженню простих і водночас досить тісних фінансово-економічних зв'язків між державами-членами ЄС.

Прагнення України до об'єднання у складі ЄС означає необхідність пристосування національної банківської системи до європейських вимог. Цей процес потребує глибоко обдуманих вчинків, а також обрання стратегії та визначення напрямку, у якому повинні працювати українські банки. Для досягнення цього можливі два шляхи:

1. Формування системи, створеної за взірцем результативних та безпечних банківських систем інших держав, таких як Англія, Німеччина, Франція.
2. Сформуванню відокремлену систему, пристосовану до потреб та вимог української економіки.

Критично оцінюючи правовий досвід демократичних країн ЄС щодо організації банківського регулювання та нагляду з метою удосконалення забезпечення фінансово-економічної безпеки банківської діяльності в Україні в умовах посилення зовнішніх загроз, слід констатувати, що за останні роки в Європейському Союзі створено єдиний ринок банківських послуг, підвищилась роль центральних банків у сфері валютного контролю, посилився вплив спеціально створених автономних органів, що стало можливим на принципах: гармонізації банківського законодавства Європейського Союзу, єдиної банківської ліцензії, взаємовизнання національних систем пруденційного нагляду за банківською діяльністю. Як свідчить вивчення зарубіжного досвіду в більшості розвинених країн спостерігається тенденція до уніфікації регулювання та нагляду за

банківською діяльністю, елементи якого можуть бути впроваджені і в Україні.

Треба зауважити, що на сучасному етапі основними загрозами на міжнародному рівні є все ж таки зростаюча присутність іноземних банків, збільшення їх частки в активах банківської системи та локальні і глобальні фінансові кризи, причинами яких можуть бути: недостатній нагляд за банками; слабе управління ними; надмірне втручання уряду у справи банків тощо.

Так, аналіз світового досвіду діяльності іноземних банків не дав однозначного результату. По-перше, залежно від глибини проникнення іноземного капіталу в банківську систему країни можна поділити на три групи:

1. Ті, в яких майже немає іноземних банків і частка нерезидентів не перевищує 10% – це, здебільшого, розвинені країни, а також Китай, Індія, Корея.

2. Держави, в яких існує практично повний іноземний контроль над банківським сектором, зокрема Непал, Бахрейн, Йорданія, Нова Зеландія, Словаччина, Чехія, Естонія.

3. Країни, де рівень присутності іноземних банків перебуває в межах від 15 до 80% активів банківської системи, переважно, це держави ЦСЄ, у тому числі й Україна.

По-друге, країни різняться за походженням основної частини іноземного капіталу, наприклад у Словаччині 30% активів банківської системи походить з Люксембургу, у Чехії – 33% з Австрії та 17% з Франції, в Естонії – 80% зі Швеції.

Досвід Китаю, Індії та Кореї свідчить, що за умови належного контролю та регулювання присутності іноземного банківського капіталу можна досягти поліпшення структури та безпеки банківської системи. Словаччина та Естонія, де іноземний капітал майже повністю контролює банківську систему, під час останньої глобальної фінансової кризи не зазнали відчутних її наслідків.

У Методичних рекомендацій щодо розрахунку рівня економічної безпеки України від 29 жовтня 2013 року N 1277 [12] визначено, що економічна безпека – це стан національної економіки, який дає змогу зберігати стійкість до внутрішніх та зовнішніх загроз, забезпечувати високу конкурентоспроможність у світовому економічному середовищі і характеризує здатність національної економіки до сталого та збалансованого зростання. Складовими економічної безпеки є виробнича, демографічна, енергетична, зовнішньоекономічна, інвестиційно-інноваційна, макроекономічна, продовольча, соціальна, фінансова безпеки. Вплив кожної з них на економічну безпеку держави відображають вагові коефіцієнти, а значення коефіцієнта фінансової безпеки є одним з найвищих і становить 0,1294. Інші складові фінансової безпеки мають такі вагові значення: банківська безпека – 0,1723; безпека небанківського фінансового сектору – 0,1068; боргова безпека – 0,1746; бюджетна безпека – 0,2023; валютна безпека – 0,1686; грошово-кредитна безпека – 0,1753 [12].

В міру залучення економіки нашої країни до світової, із збільшенням ступеня її інтеграції до світової фінансової системи залежність банківської системи від нестабільності на світових фінансових ринках зростає. Зокрема, вплив останньої світової кризи все сильніше позначається на банківській системі України – починають виникати проблеми з ліквідністю, зростає вартість ресурсів для банків, згортаються перспективні проекти з причини нестачі фінансових ресурсів і неможливості їх отримання на зовнішніх ринках [15].

Таким чином, безпека банківської системи є однією із нагальних та багатогранних проблем, що стоїть не лише перед комерційним банком, а й державою, оскільки робота банків має винятковий вплив на соціально-економічний розвиток, добробут населення, ефективність роботи підприємств та, як наслідок, фінансову безпеку держави.

Отже, реалії сьогодення показують, що забезпечення фінансово-економічної безпеки банківських установ повинно ґрунтуватися на

відповідному механізмі, який є системою організаційних та інституційно-правових заходів впливу. Вони спрямовуються на своєчасне виявлення, попередження, нейтралізацію та ліквідацію загроз. Також слід зазначити, що організаційне забезпечення безпеки банку може покладатися на спеціалізовані фірми (що надають послуги із забезпечення безпеки), на структурні підрозділи банку (відповідно до їх спеціалізації), а також на спеціально створені підрозділи служби безпеки банку. Означені вихідні положення ряду даних дозволяють стверджувати, що в умовах глобалізації фінансово-економічна безпека банківських установ стає не лише національною, а й міжнародною проблемою. Тому для надання допомоги у боротьбі з економічною злочинністю керівники служб безпеки, що представляють найбільші світові банки і банківські групи, об'єднали зусилля під егідою Міжнародної асоціації з питань безпеки в банківській справі, завдання якої – сприяти обміну інформацією між її членами і надання взаємної допомоги в запобіганні діям, спрямованим проти банків. Теоретична база і практичний досвід країн з розвинутою ринковою економікою повинні бути адаптовані до сучасних економічних умов в Україні в якомога найкоротший час.

15.2. Підвищення рівня економічної безпеки банку як ключовий напрям його розвитку в сучасних умовах

Під фінансовою безпекою банку слід розуміти такий стан банківської установи, який характеризується збалансованістю і стійкістю до впливу зовнішніх і внутрішніх загроз, його здатністю досягати поставлені цілі і генерувати достатній обсяг фінансових ресурсів для забезпечення стійкого розвитку [15]. На банківську систему в цілому та на окремі банки впливає велика кількість різноманітних ризиків як внутрішнього (якість кредитного портфеля, рівень та компетенція менеджменту, структура активів і пасивів, залежність від інсайдерів тощо), так і зовнішнього характеру (нормативне регулювання, грошово-кредитна політика, довіра до банківської системи, стан економіки держави та ін.), що обумовлює необхідність постійного

контролю за станом кризового середовища як банківської системи, так і окремих банків. Розглянуті у табл. 15.1 показники дають змогу зробити висновки про стан банківської системи держави, випадки невиконання нормативів банками є індикатором потенційної загрози втрати ліквідності та платоспроможності банку.

Таблиця 15.1. Економічні нормативи у банківській системі України протягом 2016 року [13]

Нормативи		За станом на			
		01.01.2016 р.	01.05.2016 р.	01.08.2016 р.	01.11.2016 р.
Н1	Регулятивний капітал(млн. грн.)	129 816,90	130 208,10	132 685,70	136 640,30
Н2	Норматив достатності (адекватності) регулятивного капіталу (не менше 10 %)	12,31	12,74	13,84	13,45
Н4	Норматив миттєвої ліквідності (не менше 20 %)	78,73	72,25	70,05	59,29
Н5	Норматив поточної ліквідності (не менше 40 %)	79,98	80,96	86,01	85,86
Н6	Норматив короткострокової ліквідності (не менше 60 %)	92,87	89,56	88,47	87,16
Н7	Норматив максимального розміру кредитного ризику на одного контрагента (не більше 25 %)	22,78	21,14	21,08	22,27
Н8	Норматив великих кредитних ризиків (не більше 8-кратного розміру регулятивного капіталу)	364,14	331,11	278,11	295,96
Н9	Норматив максимального розміру кредитного ризику за операціями з пов'язаними з банком особами(не більше 25 %)	31,19	35,35	28,36	29,24
Н11	Норматив інвестування в цінні папери окремо за кожною установою (не більше 15 %)	0,002	0,001	0,002	0,002
Н12	Норматив загальної суми інвестування (не більше 60 %)	1,1	0,75	0,67	0,65
Н11	Норматив інвестування в цінні папери окремо за кожною установою (не більше 15 %)	0,0020	0,0010	0,0020	0,0020
Н12	Норматив загальної суми інвестування (не більше 60 %)	0,97	0,66	0,59	0,57

У свою чергу, недосконалість та недотримання нормативів збільшує кількість проблемних банків, що є потенційною загрозою для безпеки всієї системи. Так, упродовж 2014-2016 рр. 82 банки виведені з ринку України, 17 банків виведені з ринку в 2016 році.

Сьогодні Україна перебуває під впливом глобальної конкуренції, коли для досягнення успіху необхідні якісно нові підходи до розвитку економіки та системи економічної безпеки держави. Насамперед об'єктивною необхідністю, як показує досвід останніх років, є зосередження зусиль на досягненні фінансової безпеки держави. Серед всіх аспектів забезпечення останньої одним із вирішальних чинників надійності та ефективності функціонування всієї фінансової системи виступає стан банківської системи в країні, адже саме сектор грошово-кредитного обігу є найбільш чутливим до змін у зовнішньому середовищі. В той же час з огляду на високу залежність української економіки від коливань на світових валютних та товарних ринках, низький рівень захищеності вітчизняної фінансової системи від зовнішніх дестабілізуючих факторів, питання фінансової безпеки держави сьогодні набуває вирішального значення в процесі забезпечення економічної та національної безпеки України в цілому.

Банківська система України – це один з найрозвиненіших секторів економіки та фінансового ринку, на який припадає понад 90 % всіх фінансових послуг в Україні. Таким чином, саме банківська система виступає вагомим важелем впливу забезпечення фінансової безпеки держави та економічного розвитку країни в цілому. Від її ефективного функціонування залежать результативність грошово-кредитного регулювання, ефективність кредитно-розрахункового обслуговування господарського обороту, валютно-курсова політика тощо. Аналіз основних тенденцій розвитку банківської системи сьогодні є об'єктом дослідження багатьох вітчизняних і зарубіжних вчених, що пояснюється актуальністю та важливістю такого розвитку в контексті забезпечення фінансової стабільності та національної економічної безпеки.

Протягом останніх років вітчизняна банківська система перебуває під впливом багатьох дестабілізуючих чинників як внутрішніх, так і зовнішніх. До таких можна віднести економічну та політичну нестабільність, військові дії на Сході, високий рівень недовіри населення до банківської системи, непрозорість діяльності банків тощо. Головними проблемами банківської системи залишаються: низькі темпи нарощування капіталу і, відповідно, недостатній рівень капіталізації, низька якість активів, продовження роботи банківських установ з низькою фінансовою стійкістю, висока вартість клієнтських коштів, високий рівень доларизації економіки, низький рівень захисту прав кредиторів.

Банківська безпека – це рівень фінансової стійкості банківських установ країни, що дає змогу забезпечити ефективність функціонування банківської системи країни та захист від зовнішніх і внутрішніх дестабілізуючих чинників. З огляду на важливість цієї складової фінансової безпеки передусім розглянемо основний індикатор її стану, а саме рівень капіталізації банківської системи (табл. 15.2).

Таблиця 15.2. Індикатори безпеки банківської системи України протягом 2011-2016 рр.

Показник	2011	2012	2013	2014	2015	2016
Пасиви банків, всього, млн. грн.	942 088	1 054 280	1 127 192	1 178 095	1 316 852	1 254 385
Власний капітал банків, млн. грн.	137 725	155 487	169 320	192 599	148 023	103 713
Частка капіталу у пасивах банків, %	14,62	14,75	15,02	16,35	11,24	8,27
Порогове значення індикатора 10-20 %						

Рівень капіталізації банківської системи є головним показником її здатності до розвитку та посилення ролі в підвищенні ефективності

реального сектора економіки. Високий рівень капіталізації банків гарантує стабільність національної грошової одиниці та фінансову стійкість банків при нестабільності фінансової системи. На жаль, в Україні рівень капіталізації банківської системи на сьогодні є недостатнім, а його зростання відбувається досить повільно. Показники рівня капіталізації банківської системи взагалі є досить важливими та сигналізують про можливі загрози стабільності і фінансової стійкості банківських установ. Таким чином, показник частки капіталу у пасивах банків свідчить про достатність капіталу для забезпечення надійності та стійкості як окремого банку, так і банківської системи взагалі, а також слугує індикатором конкурентоспроможності банківської системи.

Порогове значення індикатора не має перевищувати 10-20 %. За даними, наведеними у табл. 2.2 видно, що протягом 2011-2016 рр. даний показник відповідає допустимим межам і характеризується тенденцією до збільшення у 2014 р. Протягом даного періоду частка капіталу в пасивах банків збільшилася з 14,62 % до 16,35 %. У 2015 р. значення індикатора зменшилось до 11,24 %, тобто на 5 % у порівнянні з минулим роком, а у 2016 р. – ще на 3 %. У даному випадку, якщо значення індикатора перетинає нижню межу – 10 % – це означає виникнення серйозних загроз для клієнтів банків, нестійкий фінансовий стан та погіршення їх спроможності відповідати за своїми зобов'язаннями.

Як видно з табл. 15.2, власний капітал банків України в цілому протягом 2011-2014 рр. характеризувався тенденцією до зростання. Однак, ліквідація окремих банків та збиткова діяльність більшості банків призвела до того, що з початком 2015 р. обсяг власного капіталу банків зменшився на 44,58 млрд грн., а у 2016 р. ця ситуація продовжувала погіршуватись і власний капітал банків скоротився ще на 44,31 млрд грн.

Протягом 2014 року набув чинності Закон України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо запобігання негативному впливу на стабільність банківської системи» [2], з яким змінено визначені ЗУ «Про

банки і банківську діяльність» мінімальні обсяги статутного та додаткового капіталу банків. Так, мінімальний розмір статутного капіталу банку збільшено зі 120 млн. грн. до 500 млн. грн.

Згідно з Концепцією реформування банківської системи, підготовленою НБУ, докапіталізація банків має завершитися до 2024 року.

Однак, збільшення мінімального розміру статутного капіталу банку не є достатньо ефективним заходом регулювання та підвищення стабільності банківської системи України, оскільки набагато важливішим є регулювання напрямків вкладання капіталу, тобто якість активів банку. Враховуючи негативний вплив складної соціально-політичної та економічної ситуації, слід очікувати збільшення кількості банків, що будуть визначені як проблемні або неплатоспроможні, та які можуть бути ліквідовані.

Слід відмітити, що зростання капіталу банків є позитивним чинником, який відповідним чином впливає на економічну систему країни, фінансово підтримуючи її функціонування.

У високо капіталізованих банків значні інвестиційні можливості, вони більш ефективно виконують функцію перерозподілу фінансових ресурсів в національній економіці за рахунок економії на масштабах, для них характерна вища стійкість до проявів економічної нестабільності. І, навпаки, низька капіталізація банківського сектору економіки країни обмежує можливості щодо її сталого розвитку.

Зарубіжний досвід свідчить про взаємозв'язок між рівнем капіталізації банківської системи та рівнем економічного розвитку.

Наприклад, капіталізація банків США на кінець 2014 року склала 15,35 трлн. дол. Натомість в Україні сукупний обсяг власного капіталу діючих банків України станом на 01.01.2014 р. становив 192599 млн. грн. або ж в межах 14 млрд дол., що дорівнює обсягу власного капіталу одного європейського банку середнього рівня і набагато нижче обсягу власного капіталу найбільших банків розвинених країн світу.

Основною метою безпеки банківської діяльності вважається можливість запобігання збитків банку або упущення вигоди; забезпечення ефективної діяльності банку та якісної реалізації ним операцій та угод.

До основних завдань безпеки банківської діяльності входять:

- захист законних інтересів банку і його працівників; профілактика та попередження правопорушень і злочинних посягань на власність і персонал банку;
- своєчасне виявлення реальних і потенційних загроз банку, проведення заходів щодо їх нейтралізації;
- оперативне реагування банку на загрози, що виникають, та негативні тенденції розвитку зовнішніх і внутрішніх обставин;
- виявлення внутрішніх і зовнішніх причин і умов, які можуть сприяти заподіяння банку, його працівникам, клієнтам і акціонерам матеріальної та іншої шкоди, перешкоджати їх нормальній діяльності;
- виявлення причин та формування умов, сприятливих для реалізації банком своїх основних інтересів;
- виховання та навчання персоналу з питань безпеки; послаблення шкідливих наслідків від акцій конкурентів або злочинців, спрямованих на підрив безпеки банку;
- збереження й ефективне використання фінансових, матеріальних і інформаційних ресурсів банку [1].

Таким чином, фінансова безпека банку – це стан банківської установи, що характеризується збалансованістю і стійкістю до впливу зовнішніх і внутрішніх загроз, його здатністю досягати поставлених цілей і генерувати достатній обсяг фінансових ресурсів для забезпечення стійкого розвитку [2].

За наказом Міністерства розвитку економіки та торгівлі від 29 жовтня 2013 року № 1277 в Україні розраховується рівень економічної безпеки. Одним із середньозважених субіндексів (складових економічної безпеки) є фінансова безпека. Банківська безпека є однією із складових фінансової безпеки і складається з наступних індикаторів:

- частка простроченої заборгованості за кредитами в загальному обсязі кредитів, наданих банками резидентам України, %;
- співвідношення банківських кредитів та депозитів в іноземній валюті, %;
- частка іноземного капіталу у статутному капіталі банків, %;
- співвідношення довгострокових (понад 1 рік) кредитів та депозитів, разів;
- рентабельність активів, %;
- співвідношення ліквідних активів до короткострокових зобов'язань, %;
- частка активів п'яти найбільших банків у сукупних активах банківської системи, % [3].

Систему економічної безпеки банку мають складати підрозділи безпеки, але крім того, до неї входять такі відділи як юридичний та маркетинговий, підрозділ ризиків, кредитний відділ, які також відіграють значну роль у забезпеченні кредитних операцій банку (рис. 15.1).

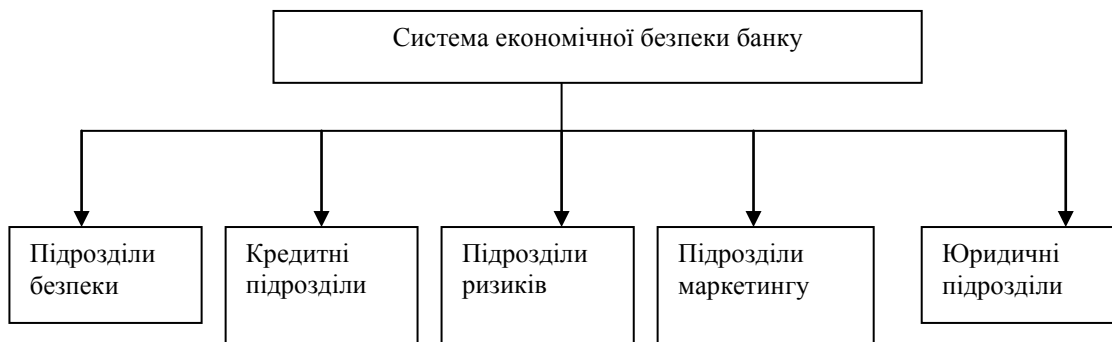

Рис. 15.1. Система безпеки банку

Підрозділи безпеки при проведенні кредитних операцій мають здійснювати інформаційно-аналітичне їх забезпечення. Безпосередньо на етапі підготовки до видачі і при видачі кредиту підрозділи безпеки банку здійснюють інформаційно-аналітичне дослідження позичальника, змістом якого є формування його характеристики та показників діяльності.

Показниками кредитної безпеки банку можуть бути наступні (табл. 15.3.).

Таблиця 15.3. Показники кредитної безпеки банку [03]

Показники безпеки банку	Порогові значення показників	Фактичний стан на 1.01.2017 р.	Співвідношення фактичного і порогового значень*
Кредитні надходження до банку	> 1	0,79	0,79
Частка кредитного портфеля в активах банку, %	>45	74,6	0,60
Обсяг кредитування банком реального сектору економіки, %	>30**	51,0	1,70
Залежність банку від міжбанківського кредитування	<25 ¹	1,60	15,63
Зростання обсягів кредитів до попереднього періоду, %	<30 ²	-2,08	-
Вартість банківських кредитів, % річних	< 10***	20,5 (гривневі) 9,9 (валютні)	0,49 1,01
Середньорічна відсоткова маржа, %	> 2[16]	5,75	2,88
Рівень сумнівної і безнадійної заборгованості в сукупному кредитному портфелі банку, %	10[16]	9,36	1,07

* Співвідношення фактичного і порогового значень нормовано відносно порогового значення, яке приймається за одиницю.

При цьому воно розраховується як відношення фактичного значення до порогового, якщо бажане збільшення відповідного показника валютної безпеки і, навпаки, якщо бажане його зниження.

** Відношення сумарної величини міжбанківських кредитів до суми пасивів банківського сектору.

*** «Кредитний бум» ідентифікується в разі зростання обсягів кредитів до попереднього періоду на 30%.

Система безпека кредитних операцій банку наведена на рис. 15.2.

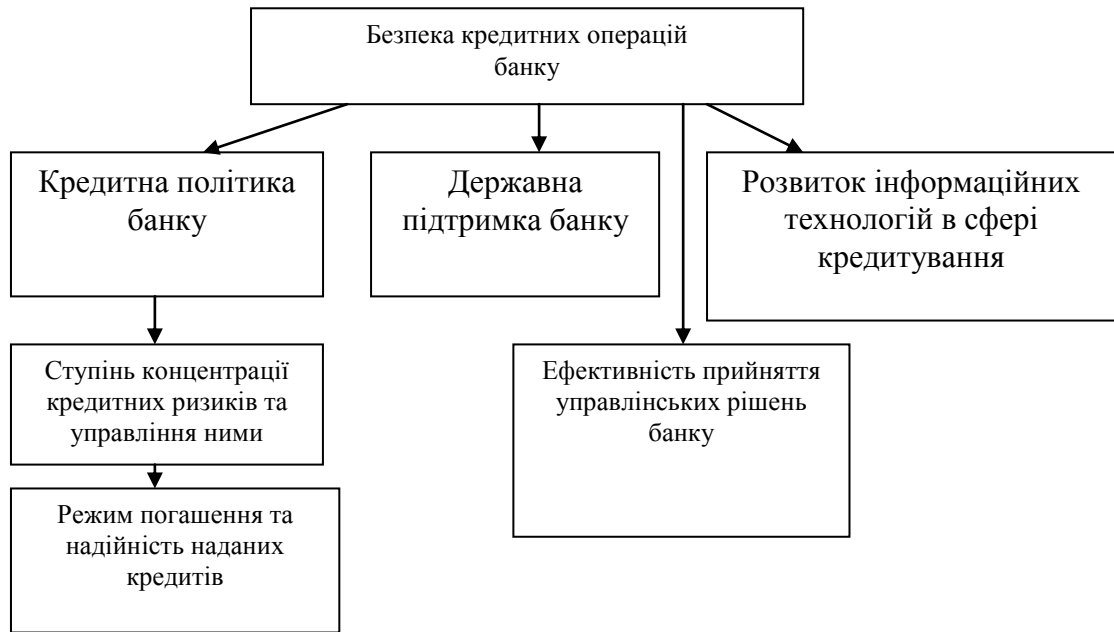

Рис. 15.2. Система безпеки кредитних операцій банку

Система кредитної безпеки банку побудована на основі оптимальної моделі щодо роботи з кредитними продуктами, що включає правильний підбір критеріїв для аналізу потенційного позичальника; визначення доцільності кредитування виходячи з прогнозованих фінансових ризиків; дієву протидію шахрайським проявам на стадіях прийняття рішення про видачу кредиту, супроводження виданих грошових коштів; нейтралізацію фінансових ризиків і контроль фінансової безпеки кредитора впродовж строку погашення кредитної заборгованості; підвищення ефективності функціонування кредитних бюро.

Також банк ретельно аналізує чинники, сформовані під впливом несприятливих економічних умов, тобто чітко визначений і однозначний комплекс умов, що не залежать від діяльності банку, зокрема: недосконалий менеджмент, неадекватний початковий капітал фірми, високий рівень фінансового коефіцієнта і коефіцієнта поточних витрат, неадекватно високі темпи зростання обсягу реалізованої продукції, конкуренція, економічний спад.

Механізм забезпечення безпеки кредитних операцій банку наведено в табл. 15.4.

Таблиця 15.4. Механізм забезпечення безпеки кредитних операцій банку

Кредитна операція	
Підготовка операції	Моніторинг
оцінка кредитоспроможності – кредитний відділ банку; інформаційно-аналітична діяльність – підрозділ безпеки; Визначення забезпечення – формування резервів; Комітет формує рішення – кредитний комітет Захист інтересів банку під час проведення кредитних операцій	- Контроль цільового використання коштів - Контроль - Контроль збитків - Контроль платежів
Завершення	
Своєчасно	Несвоєчасно

Очевидно, що кредитування складає основу активних операцій банку, є найважливішим напрямком банківського бізнесу та, відповідно, потребує постійного удосконалення управлінських заходів як на рівні банківської системи, так і на рівні окремого банку.

Як було зазначено вище, зміст кредитних операцій полягає у розміщенні банками від свого імені, на власних умовах та на власний ризик залучених коштів юридичних та фізичних осіб. Основними причинами, які створюють негативний результат банківської кредитної діяльності та вимагають застосування заходів безпеки, є такі [13]:

- неадекватна реакція банку на зміни економічної ситуації в країні, а також на стан, ефективність діяльності та перспективність економічних проектів позичальників;

- відсутність у технологіях кредитних операцій та методиках кредитування суттєвих заходів захисту таких операцій, мінімізації ризиків їх проведення. У більшості випадків кредитні операції проводяться за

шаблоном, із застосуванням тільки певних видів забезпечення, що в сьогоденних умовах не завжди гарантує успіх;

- недосконалість законодавчої бази для банківської діяльності взагалі і кредитної зокрема;

- непрофесійні дії органів управління та персоналу банків щодо надання і, особливо, супроводження кредитів;

- недобросовісна поведінка, а подекуди і кримінальний характер діяльності позичальників.

Безпека кредитування позичальників досягається за рахунок перевірки достовірності інформації, наданої позичальником; перевірки забезпеченості позичальника власними коштами; збору інформації про ділову і фінансову репутацію позичальника; оцінки характеру послуг, які надаються позичальником, його конкурентоздатності та перспективності; наявності інформаційно-аналітичного забезпечення кредитних операцій; встановлення відповідного ступеня ризику помилки вибору позичальника; встановлення чітких термінів і форми погашення кредиту; визначення гаранта або джерела погашення кредиту; постійного моніторингу та контролю за дотриманням умов кредитного договору.

Можна також запропонувати включити в модель роботи з кредитними продуктами банку такі заходи: правильний підбір критеріїв для аналізу потенційного позичальника; визначення доцільності кредитування, виходячи з прогнозованих фінансових ризиків; дієву протидію шахрайським проявам на стадіях прийняття рішення про видачу кредиту; нейтралізацію фінансових ризиків і контроль фінансової безпеки кредитора впродовж строку погашення кредитної заборгованості; підвищення ефективності функціонування кредитних бюро [8].

Крім того, значну увагу привертає питання оцінювання кредитоспроможності банківських позичальників, що дозволяє мінімізувати втрати банків та надати гарантії, що кредити будуть вчасно повернені [8].

Зазначений аспект дозволяє банкам захиститись від такої загрози ризикового кредитування як банкрутство.

Додамо, що слід наголосити на особливостях використання інформаційних технологій та можливостей мережі Інтернет при кредитуванні позичальників, що, з одного боку, зменшує витрати банків з обслуговування кредитних трансакцій, а, з іншого, іноді дозволяє шахраям несанкціонований доступ до рахунків клієнтів.

Це, відповідно, змушує останніх уникати нових технологій та застосовувати традиційні способи отримання кредитних послуг [8]. Крім того, запропоноване вивчення зарубіжного досвіду дозволяє дійти висновку, що забезпечення достовірною інформацією про кредитні виплати чи особливі умови кредитування, безпосередньо, споживачів кредитних банківських послуг, розтлумачення їм банківської термінології дозволяє суттєво скоротити рівень витрат самих банків.

Загалом загрози безпеці банку можна поділити на дві великі групи – внутрішні й зовнішні. До зовнішніх належать загрози, що містять у собі фактори, які є результатом впливу зовнішнього середовища на банк, зокрема діяльність держави, економічна кон'юнктура в країні та світі, конкуренти та ін.

До внутрішніх загроз належать фактори, які або безпосередньо генеруються банком, або є частиною його внутрішнього середовища. До основних внутрішніх загроз можна віднести рівень забезпеченості фінансовими ресурсами, незадовільну структуру активів і пасивів, некомпетентність вищого керівництва і персоналу, а також інші фактори, що безпосередньо належать до внутрішньої діяльності банку.

Також варто окремо виділити і приділити увагу загрозам у сфері кредитування. Перелік таких загроз фінансово-економічній безпеці банку та методів їх усунення наведено в табл. 15.5.

Отже, можна стверджувати, що серед проблем захисту банківської діяльності від загроз зовнішнього та внутрішнього характеру дедалі більш

актуалізується необхідність забезпечення захисту фінансових ресурсів, убезпечення інформації, майна й персоналу комерційного банку, створення дієвих механізмів фінансового захисту банківської системи.

Таблиця 15.5. Загрози економічній безпеці банку у сфері кредитування та методи їх усунення (розроблено автором на підставі аналізу роботи банку по забезпеченню безпеки кредитних операцій)

Проблема (загроза)	Теоретичний метод усунення загрози	Практика вітчизняних банків
1.1. Зростання проблемної заборгованості загалом.	- перегляд кредитної політики; - формування резервів під кредитні операції; - диверсифікація кредитного портфеля;	- резерви формуються в повних обсягах; - орієнтація переважно на швидке нарощування кредитних портфелів;
1.2. Зростання проблемної заборгованості за окремими групами позичальників	- врахування в методиках оцінки кредитоспроможності галузевих особливостей позичальників; - участь у роботі кредитних бюро (кредитування фізичних осіб); - політика обмеженого зростання; - контроль за позичальниками та їх фінансовим станом.	- надмірно ліберальні процедури кредитування фізичних осіб; - розвиток кредитних бюро знаходиться на початковій стадії; - слабкий, часто формальний контроль використання кредитних коштів і стану заставного майна.

Для комерційних банків особливо значущими є такі умови ефективної та безпечної діяльності, як забезпечення зворотності кредитів, підвищення прибутковості, підтримання ліквідності, зниження банківських ризиків, гарантування депозитів.

Для убезпечення комерційних банків від існуючих і потенційних загроз необхідно формувати дієву систему забезпечення їх фінансової безпеки. Головна мета убезпечення банківської діяльності полягає в досягненні

стійкого і максимально ефективного функціонування комерційних банків і з урахуванням перспективної динаміки розвитку.

Так, заходи безпеки класифікують за терміном розвитку кредитних взаємовідносин банків з їхніми клієнтами: підготовка до надання кредиту та його надання, кредитний моніторинг у ході кредитних операцій і робота щодо повернення кредитів. Особливо потрібно наголосити, що забезпечення кредитних операцій не є прерогативою чи завданням якогось одного підрозділу банку (наприклад, підрозділу безпеки), заходи безпеки реалізують всіма підрозділами, залученими у таких операціях. Ураховуючи, що етап підготовки і видачі кредиту є чи не головним у структурі кредитної операції, особливу увагу звертають на визначення кредитоспроможності позичальника.

Загрозу безпеці банку може чинити і неефективне міжбанківське кредитування. Міжбанківське кредитування в Україні має в основному спекулятивний характер. Банки використовують міжбанківські кредити як джерело коштів для покриття поточної потреби в ліквідних активах.

Важливим моментом, що гарантує ефективну роботу підсистеми фінансових методів і важелів, є те, що заходи щодо забезпечення безпеки кредитних операцій банку не повинні зводитися до разових, які спрямовані на підвищення продуктивності праці банківських працівників, скорочення операційних і не операційних витрат, підвищення якості обслуговування клієнтів, поліпшення ризик-менеджменту та інших подібних дій. Ці завдання потрібно вирішувати незалежно від стану, в якому знаходиться банк. Криза ж вимагає від менеджерів, як правило, нестандартних рішень, часом навіть неприйнятних для нормального стану. Наприклад, може виявитися, що необхідне масове звільнення співробітників банку або закриття окремих філій. Вибір того або іншого варіанта рішення в цілому визначається причинами, які призвели до виникнення кризової ситуації. Особливістю будь-яких антикризових заходів є підвищений ризик проведення подібних операцій. Із цього випливає, що антикризова робота повинна проводитися

систематично і спрямовуватися насамперед на виявлення криз на початкових стадіях.

Саме тому впровадження підсистеми фінансових важелів і методів дасть банку необхідний інструментарій для недопущення розвитку кризових ситуацій, а також забезпечення ефективної діяльності. Використання запропонованих інструментів дозволить усувати можливі проблеми в діяльності банку та забезпечувати необхідний рівень його кредитної безпеки.

Забезпечення фінансово-економічної безпеки банківської сфери має спрямовуватися на послаблення дії низки загроз [00], зокрема:

- на макрорівні (на рівні держави та самих учасників системи як саморегулювання): стимулювати капіталізацію банківської системи; ретельніше контролювати якість активів у портфелях банків; підвищити ефективність діяльності та фінансову стійкість банків шляхом поліпшення якості корпоративного управління; наблизити діяльність вітчизняних банків до міжнародних стандартів; зміцнювати позиції державних банків в реалізації стратегії економічного розвитку країни; підтримувати низькі темпи інфляції та стабільний валютний курс; стимулювати розвиток інших сегментів фінансового ринку для розширення можливостей інвестування в фінансові інструменти банківського сектора коштів інститутів спільного інвестування, пенсійних фондів тощо; створити сприятливий інвестиційний клімат, що підвищить міжнародні рейтинги України;

- на міжнародному рівні, необхідно регулювати діяльності іноземних банків та банків, що мають частку іноземного капіталу в статутному капіталі банків України. Оскільки, щоб поряд з розвитком банків з іноземним капіталом на території України була можливість розвитку та підвищення ефективності функціонування вітчизняного банківського капіталу.

Отже, забезпечення економічної безпеки можливе за достеменного визначення її сутності і різновидів, чинників, що впливають на її зниження чи підвищення, наявних і потенційних загроз у цій сфері, ужиттю комплексу необхідних запобіжних і корегувальних заходів. Слід відмітити, що

економічна безпека банків є інструментом для досягнення їх комерційної мети – збільшення прибутку, накопичення капіталу, захисту їх різноманітних інтересів, а також укріплення позицій на ринку банківських послуг.

15.3. Напрями зміцнення фінансового стану банківської установи на регіональному рівні

У сучасних умовах занепаду вітчизняної економіки та загострення фінансово-економічної кризи в Україні зростає необхідність забезпечення належного рівня безпеки фінансових установ, зокрема банків. Головним чинником виникнення та постійного посилення уваги до цих проблем є трансформаційна криза, що охопила всі сфери і стала суттєвою перешкодою на шляху до забезпечення сталого розвитку економіки та українського суспільства.

Попри відмінності формування поняття фінансово-економічної безпеки банків, вона насамперед є інструментом для досягнення їх комерційної мети – збільшення прибутку, накопичення капіталу, захисту їх різноманітних інтересів, а також укріплення позицій на ринку банківських послуг. Головним же критерієм оцінки системи фінансово-економічної безпеки банку буде стабільність економічного розвитку банку згідно з його цілями та завданнями. Тому, процес гарантування фінансово-економічної безпеки банку здійснюється на основі взаємозв'язку стратегічних і тактичних заходів, на реалізацію яких зосереджує зусилля служба безпеки банку.

Щодо правової основи фінансово-економічної безпеки банківських установ, то треба підкреслити, що відповідно до ст.15 Конституції України «суспільне життя в Україні ґрунтується на засадах політичної, економічної та ідеологічної багатоманітності» [3]. Тому абсолютна підтримка державою якоїсь форми господарювання чи бізнесу не допускається. Кожен суб'єкт має право займатися підприємницькою діяльністю, яка не заборонена законом. Держава забезпечує захист конкуренції у підприємницькій діяльності, не

допускає цінової дискримінації, зловживань монопольним становищем на ринку тощо. Однак, держава у ринковій системі не гарантує захист індивіда і форм його діяльності від економічних невдач.

Комерційний банк, як і будь-яке підприємство, є самостійним суб'єктом господарювання, володіє правами юридичної особи, виробляє і реалізовує продукт, надає послуги, діє на принципах комерційного розрахунку. В сучасних умовах інтенсифікації та ускладнення рівня розвитку товарно-грошових відносин, зростає роль банківської, кредитної та грошової системи у взаємопов'язаних соціальних зв'язках.

Саме на банківську, кредитну та грошову системи покладено роль ланки, що зв'язує сучасний господарський механізм, забезпечує розвиток не лише економіки країн у цілому, але й механізму, що формує людину ринкового типу та високої банківської культури. В умовах сьогодення не можна говорити, що зазначені системи можуть діяти відокремлено одна від одної в межах однієї держави. Національні фінанси є складовою ланкою міжнародного фінансового грошово-кредитного ринку.

Реалії сьогодення показують, що попри відсутність в Україні визначальних системотворчих законодавчих актів з питань безпеки банківської діяльності, правова основа захисту інтересів банків все ж таки існує. Наявність відповідних положень нормативно-правових актів дозволяє використовувати права відносно створення системи заходів безпеки на власний розсуд. Водночас, необхідно зазначити, що дана правова система є однібічною і спрямована здебільшого на захист банківської системи, аж ніяк не на протидію недобросовісним конкурентам і кримінальним структурам, що в свою чергу призводить до того, щоб банківські служби безпеки переважно просто захищалися.

На сучасному етапі у галузі банківської безпеки існує ще багато питань, які потребують не тільки істотного вдосконалення на державному рівні, але й просто переосмислення та перегляду в самих комерційних банках. Лише завдяки спільній взаємодії банківських установ та державних

органів можна говорити про питання адаптації банківського законодавства України до ЄС.

Діяльність банківських установ в Україні стосовно забезпечення їх безпеки характеризується не лише діючими нормативно-правовими актами, а й внутрішніми нормативними актами. Вони виокремлюються у відповідності до різного роду об'єктів, де безпосередньо застосовуються: охорони, режиму, інформаційно-аналітичного забезпечення діяльності банку та ін.

З питань охорони власності банки мають керуватися ст.54 Закону України «Про банки і банківську діяльність». Положення даної статті є ефективним і доцільним з огляду на те, що банкам надається право забезпечувати захист банківської інформації, коштів та майна шляхом створення відповідних систем захисту, служб охорони відповідно до законодавства України та нормативних актів НБУ. Отже, враховуючи викладене, слід констатувати, що дані положення Закону надають своєрідні привілеї для банків, на відміну від інших підприємницьких структур, яких вони обходять.

Ще нещодавно система фінансово-економічної безпеки вітчизняного банку представляла собою один відокремлений підрозділ – Службу безпеки, основними завданнями якої були організація пропускного режиму на територію організації, охорона фізичної цілісності та збереження матеріальних ресурсів банку.

Співробітниками цієї служби, зазвичай, були відставники силових структур, колишні міліціонери, військові, тощо, тобто особи, які не володіли навіть поверховими знаннями у сфері фінансів та кредиту, необхідними для професійної роботи усім банківським службовцям.

Пізніше до функцій служби безпеки увійшли: забезпечення недоторканності інформаційної бази, перевірка персоналу при прийомі на роботу, робота з проблемними клієнтами та багато інших. За таких умов вітчизняна безпека бізнесу певною мірою була пасивна, не мала упереджувального характеру і здебільшого була залежна від керівництва

суб'єктів господарювання. Слід також зауважити, що не всі форми та види безпеки розвивались однаково. Найбільшого розвитку досягла охорона та охоронна діяльність, найменш – інформаційна, економічна та кадрова безпека [7, с.42].

Нині служба фінансово-економічної безпеки банку – це спеціалізований підрозділ, який гарантує інформаційно-аналітичну, кадрову, техніко-технологічну, фізичну та, звісно, фінансову безпеку банківської установи.

Оскільки банки – це суб'єкти господарської діяльності, які спеціалізуються на наданні саме фінансових послуг, то і фінансова безпека для них є вкрай важливою. У наш час співробітники банківської служби безпеки уже не можуть якісно виконувати свої функції без відповідного рівня знань і вмінь [11, с.74].

Водночас система підготовки фахівців з безпеки бізнесу тільки народжується, а за відсутності спеціального законодавства зазнає суттєвого впливу різного роду відомств, органів і посадових осіб.

Не зважаючи на такі негативні чинники, основним способом забезпечити належний рівень економічної безпеки банку загалом, та фінансової безпеки зокрема, нині можна вважати правильно підібраний, висококваліфікований та надійний персонал установи. Адже саме від вчинків та рішень кадрового складу у більшості випадків залежить цілісність, збереження та примноження активів організації.

Відповідальність посадових осіб банківських установ реалізується відповідно до специфіки їх функціональних обов'язків та характеризує специфіку різного роду банківських операцій, дотримання ряду норм і принципів банківського законодавства.

Попереднє вивчення ряду даних щодо забезпечення банківської безпеки показало, що працівники банку піддаються відповідальності на основі внутрішніх документів, посадових інструкцій та чинного банківського законодавства. Спираючись на дані положення, можна констатувати, що

персонал банку притягується до дисциплінарної, матеріальної, адміністративної, цивільної чи кримінальної відповідальності (в залежності від порушених прав чи обов'язків суб'єктів банківської діяльності). Не зменшуючи роль та значення юридичної відповідальності, все ж найбільш дієвими є заходи профілактики та попередження посягань на банківську безпеку.

Розвиток і існування банку в жорстких умовах банківського ринку залежить від ефективності управління. При цьому воно має здійснюватися на основі виробленої заздалегідь стратегії, орієнтованої на пріоритетні завдання розвитку банку, його внутрішні можливості і прогнози розвитку фінансових ринків і загальноекономічної ситуації.

Важливість зворотного адаптивного зв'язку в якості регуляторного фактора у забезпеченні платоспроможності банку пов'язана з тим, що банк повинен мати можливість не просто оперативно розв'язувати питання, які виникають у ході аналізу показників платоспроможності, залучаючи ресурси інших кредитних установ, а й здійснювати стратегічне планування й управління платоспроможністю на основі поглибленого аналізу всіх факторів, які тією чи іншою мірою впливають на дієздатність банку виконувати свої фінансові зобов'язання.

Виходячи з цього, банку для ефективного залучення та розміщення банківських ресурсів з метою забезпечення належного рівня платоспроможності доцільно розробити адаптаційну систему прийняття рішень. Основу такої системи складають різні напрями адаптивного регулювання, основні з яких утворюють адаптивне кільце регулювання і відображені на рис. 15.3.

Враховуючи те, що платоспроможність банку відображає потенційні можливості кредитного інституту щодо виконання своїх боргових і фінансових зобов'язань, ступінь досяжності яких визначається відповідно до статичної та динамічної оцінок ефективності використання банківських ресурсів та їхнього розміщення, можна сказати, що наведені вище шляхи з удосконалення забезпечення платоспроможності банку, дозволяють:

Рис. 15.3. Шляхи забезпечення платоспроможності банку

- забезпечити ефективно залучення та використання банківських ресурсів за рахунок системи адаптаційного прийняття рішень та раціоналізації планування банківської діяльності для забезпечення платоспроможності;

- покращити проведення аналізу економічної діяльності банку завдяки системному й комплексному врахуванню всіх складових ланок такого аналізу, оцінки фінансової стійкості банку;

- підвищити платоспроможність банку за рахунок запровадження аналітичної оцінки формування його кредитно-інвестиційного портфеля.

Крім того, для забезпечення платоспроможності банку можна виокремити такі напрями:

1. Банківські продукти, що розробляються, повинні бути орієнтовані на залучення середньострокових і довгострокових ресурсів. Разом з тим для диверсифікації ресурсної бази банку необхідно нарощувати частку коштів корпоративних клієнтів і, головним чином, на строковій основі.

2. Залучення ресурсів має здійснюватися з урахуванням можливості їх прибуткового розміщення в активи відповідних термінів. У зв'язку з цим особливу увагу банку слід приділяти формуванню цільового розподілу ресурсної бази за строками до погашення, розвивати систему планування для більш ефективного управління ресурсами.

3. Банк повинен реалізовувати ряд заходів для досягнення збалансованості активів і пасивів за сумами та строками, а також проводити політику з управління платоспроможністю з урахуванням грошових потоків, що викликають зміни їх структури.

У цьому зв'язку банку доцільно:

- відстежувати динаміку своїх зобов'язань, аналізувати терміни, що залишилися до виплат основних сум плати за залучення коштів, а також визначати в динаміці можливість їх погашення;

- планувати оптимальний розмір платоспроможності на майбутні періоди, що дозволить намітити комплекс заходів, спрямованих на найбільш раціональне та ефективне розміщення активів і залучення пасивів, а також шляхи подальшого управління цими ресурсами.

Для забезпечення надійного управління платоспроможністю та грошовими потоками банк повинен розробити докладні регламентуючі документи з контролю грошових потоків, а також модель оптимізації використання грошових коштів.

Система управління платоспроможністю банку має ґрунтуватися на таких принципах (рис. 15.4).

Кінцевою метою функціонування системи управління платоспроможністю є забезпечення рівноваги грошових потоків при досягненні максимально можливого рівня прибутковості.

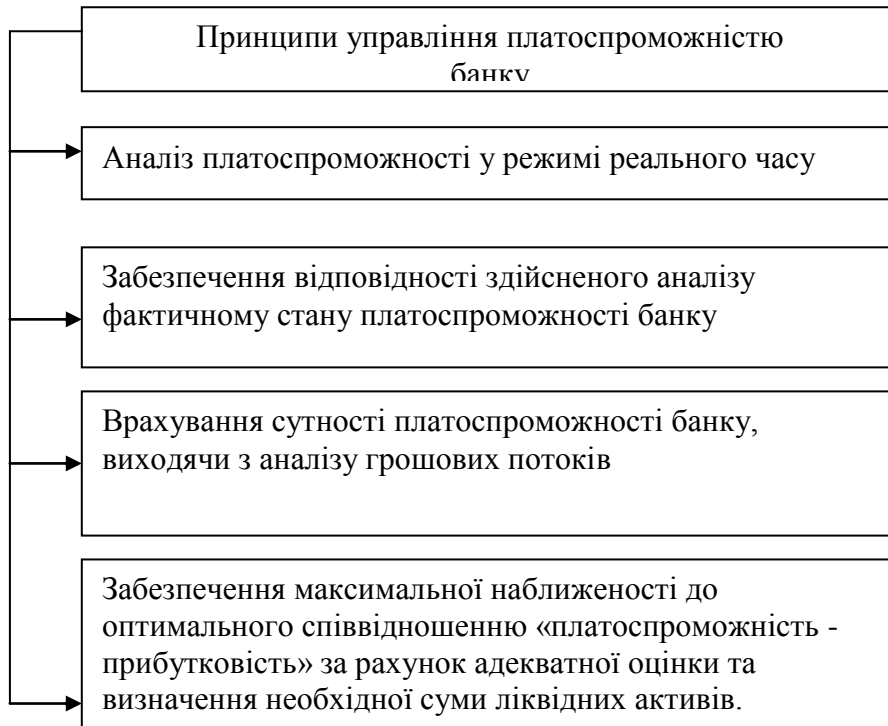

Рис. 15.4. Принципи системи управління платоспроможністю

Заходи щодо регулювання нестачі / надлишку платоспроможності банку припускають використання наступних інструментів регулювання платіжної позиції:

- розміщення надлишку ліквідних активів з використанням інструментів, що надаються НБУ (депозити та угоди репо); на ринку міжбанківського кредитування; розміщення в торгівлі фінансові інструменти; в інвестиційні фінансові інструменти;

- придбання відсутньої платоспроможності в НБУ (ломбардні кредити, угоди репо тощо); на ринку міжбанківського кредитування;

- закриття торговельних та інвестиційних позицій банку.

З метою підтримки платоспроможності на щоденній основі банку доцільно готувати звіт про короткострокові фінансові потоки як мінімум на 8 днів і щодня здійснювати розрахунок за такими позиціями:

- позиції рахунків ностро у національній валюті та валютних рахунків (наприклад, рахунок у центральному банку);

- позиція заставних інструментів Казначейства (репо і т. ін.);

- високоліквідні цінні папери.

Система управління платоспроможністю дозволить адекватно оцінювати вхідні та вихідні грошові потоки з урахуванням строків погашення активів і пасивів і своєчасно приймати рішення, спрямовані на компенсацію нестачі ліквідних активів, у випадку її можливого виникнення.

Одним із напрямків підвищення результативності механізму забезпечення платоспроможності банку є удосконалення відповідної системи планування. Банк повинен мати можливість не просто оперативно розв'язувати питання, які виникають у ході аналізу показників платоспроможності, а й здійснювати стратегічне планування та управління платоспроможністю на основі поглибленого аналізу факторів, які тією чи іншою мірою впливають на дієздатність банку виконувати свої фінансові зобов'язання.

У той же час проведений аналіз показав, що, незважаючи на великий інструментарій, який дозволяє забезпечити відповідний рівень платоспроможності банку, використання конкретних методів багато в чому визначається як специфікою роботи конкретного банку, так і тією загальноекономічною ситуацією, що складається в Україні.

Важливе значення у процесі забезпечення платоспроможності банку належить інформаційному забезпеченню її аналізу. Оперативна зовнішня інформація включає відомості, що стосуються останніх змін у зовнішньому середовищі, у тому числі зміни на міжбанківському, депозитному, фондовому ринках, зміни в конкурентному середовищі, зміни загальноекономічної ситуації. При цьому слід зазначити, що оперативна інформація може включати як підтвержені дані, що характеризують достовірний факт, так і експертні оцінки та прогнози розвитку подій.

У зв'язку з вищевикладеним можна зробити висновок про те, що банківська інформаційна система, що підтримує управління платоспроможністю, повинна забезпечувати користувачів як внутрішньою, так і зовнішньою інформацією. Доцільним є формування інформаційного забезпечення процесу управління платоспроможністю банку на основі

наступних модулів: облік і контроль стану платоспроможності банку; формування та ведення бази даних про стан платоспроможності банку; аналіз й прогноз стану платоспроможності банку; планований стан платоспроможності банку.

Модуль формування та ведення бази даних про стан платоспроможності досліджуваного банку має складатися з наступних компонентів (рис. 15.5).

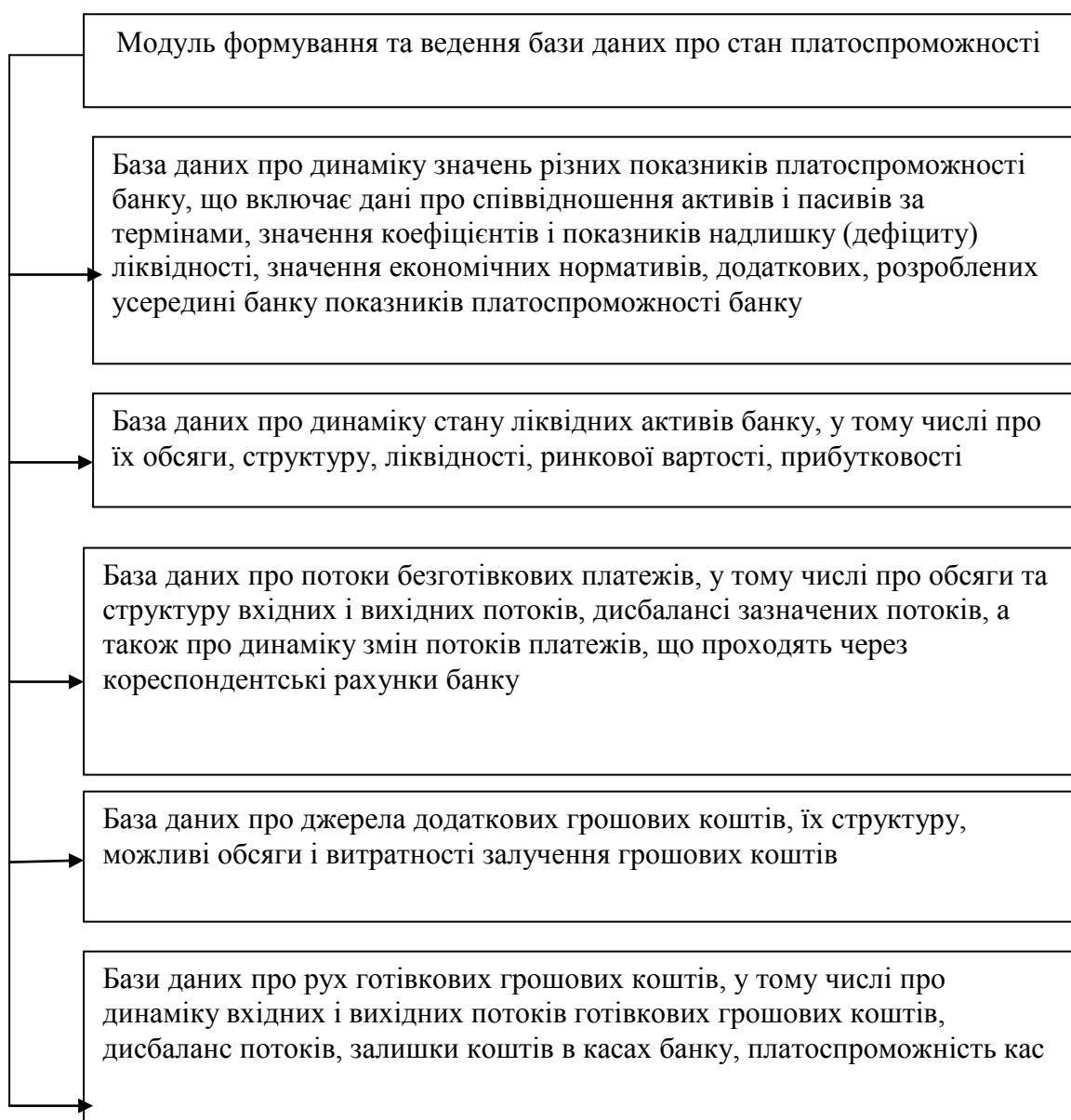

Рис. 15.5. Модуль формування та ведення бази даних про стан платоспроможності банку

Модуль обліку та контролю включає дві складові: облік стану платоспроможності банку (у тому числі показників платоспроможності,

потоків платежів, стану ліквідних активів і т. ін.) і внутрішній контроль стану платоспроможності банку. Модуль аналізу та прогнозу стану платоспроможності банку включає в себе аналіз і прогноз ліквідності балансу, стану ліквідних активів, потоків безготівкових платежів, залучення коштів з додаткових джерел, потоків готівкових грошових коштів.

Модуль майбутнього стану платоспроможності банку включає в себе: планований стан ліквідності балансу, плановану структуру ліквідних активів, розрахунок ліквідної позиції банку, планований стан платоспроможності кореспондентських рахунків і кас банку.

Розглянута структура інформаційного забезпечення процесу управління ліквідністю і платоспроможністю банку може бути реалізована за допомогою різних систем автоматизації окремих видів банківських операцій, що діють на базі спеціалізованого програмного забезпечення, або інтегрованих управлінських інформаційних систем, створених на основі універсального програмного забезпечення. Можливо також використання спеціальних сховищ даних, необхідних для прийняття управлінських рішень.

У зв'язку з необхідністю постійної адаптації діяльності з управління платоспроможністю банку до мінливих зовнішніх і внутрішніх умов, а також взаємної ув'язки планових показників окремих підрозділів банку представляється доцільним побудова моделі управління платоспроможністю, яка описує організаційну підструктуру, взаємозв'язку між підрозділами, що зв'язують їх інформаційні потоки і порядок документообігу, яка повинна сприяти можливості досліджуваного банку в найкоротші терміни реагувати на зміну внутрішніх і зовнішніх умов діяльності банку і розробляти тактичні рішення, що дозволяють нівелювати негативні тенденції і оптимальним чином використовувати виникаючі можливості.

У даному контексті також варто зазначити, що у кризовий та посткризовий період досить велика увага приділяється підвищенню платоспроможності банків та банківської системи в цілому. Забезпечення фінансової стійкості діяльності комерційних банків є основою стабільної

банківської системи, запорукою успіху економічних перетворень і макроекономічного розвитку. Від рівня розвитку банківської системи, її ресурсного потенціалу, надійності та високого рівня платоспроможності залежить забезпеченість фінансовими ресурсами всіх галузей народного господарства країни.

В умовах підвищеної фінансової нестабільності та збиткової діяльності багатьох банків України важливого значення набуває підвищення ефективності їх діяльності, яка значною мірою залежить від якісного управління активами і пасивами банків.

Для забезпечення платоспроможності банку досить важливим є узгодження управлінських рішень та досягнення певних пропорцій між усіма складовими компонентами механізму управління платоспроможності. Все це позитивно вплине на рівень прибутковості, зниження ризиків, контроль та підтримання ліквідності й платоспроможності на достатньому рівні, що призведе до досягнення цілей банку та підвищення його конкурентної позиції на банківському ринку.

У світовій банківській практиці застосовуються системи банківського рейтингування CAMELS та системи Базель (I-III). Рейтинг банку є власністю НБУ і конфіденційною інформацією, призначеною тільки для внутрішнього використання і не опубліковується в ЗМІ. Можливість банків працювати з ризиками створює основу їхнього функціонування шляхом здійснення проміжної функції розподілу грошових ресурсів. Тому існування ризиків є притаманною ознакою банківської активності.

Високоєфективне функціонування, достатнє нарощування фінансових ресурсів і раціональне управління ними характеризує належний рівень платоспроможності, котра повинна бути не лише короточасним досягненням банків, а й стратегією їхнього розвитку.

Аналіз основних елементів, що визначають стійкий фінансовий стан комерційного банку дає змогу виявити причинно-наслідкові зв'язки різних аспектів діяльності банку. Саме за допомогою аналізу можна швидко

розрахувати, як змінюються фінансові показники, що визначають рівень платоспроможності, та відповідно до цього прийняти обґрунтоване управлінське рішення, спрямоване на її забезпечення.

Оцінка та регулювання платоспроможності банків, що здійснюються за допомогою комплексу прийомів та методик також впливає на платоспроможність фінансово-кредитних установ.

Слід підкреслити, що можна виділити напрямки оцінки платоспроможності банків та регулювання нею: по-перше, пряме (зовнішнє) регулювання й обов'язкова оцінка; по-друге, саморегулювання (внутрішнє регулювання) та самостійна (ініціативна) оцінка.

Контроль полягає у перевірці відповідності отриманих результатів запланованим показникам, оптимальні значення яких сприяють підвищенню рівня платоспроможності банку. Для належного контролю за рівнем платоспроможності банку та ефективного управління останньою слід дотримуватися проходження всіх стадій контролю як з боку органів нагляду, так і комерційних банків.

Національний банк здійснює регулювання діяльності спеціалізованих банків і встановлює спеціальні вимоги стосовно певного виду діяльності банків. Ці вимоги називаються нормативами НБУ (Н1-Н12).

Недотримання банками встановлених нормативних значень є підставою для вживання Національним банком відповідних заходів впливу згідно з законом України та нормативно-правовими актами Національного банку з питань застосування до банків заходів впливу за порушення вимог банківського законодавства.

Головними вимогами є економічні нормативи стосовно капіталу та ліквідності банків.

Стабілізація потрібного рівня ліквідності може також реалізуватись за рахунок грамотної аргументованої банківської політики при виконанні пасивних і активних операцій, що формується на базі спеціальних факторів грошового ринку і особливостей виконаних операцій та стан в Україні.

До умов забезпечення платоспроможності сучасного банку можна віднести: достатній обсяг власного капіталу (за відсутності надлишкового);

збалансованість структури активів та пасивів за строками і сумами; належний рівень рентабельності діяльності банку та його підтримка.

Тому забезпечення платоспроможності комерційного банку вкрай необхідне для розвитку економіки нашої держави.

Отже, впровадження рекомендацій по управлінню платоспроможністю дозволить підвищити рівень економічної безпеки банку, ефективність і рентабельність бізнесу, підвищити конкурентоспроможність і поліпшити ділову репутацію та зміцнити фінансовий стан банку.

Сукупний ефект від зазначених заходів безумовно сприятиме відновленню довіри до банківської системи та підвищенню капіталізації банківської системи України, а також підвищить конкурентоспроможність вітчизняних банків на світовому фінансовому ринку та забезпечить фінансову стабільність національної економіки на шляху інтеграції у світове господарство та фінансову безпеку країни в цілому.

Література

1. Закон України Про Національний банк України / Верховна Рада України. – Офіц. вид. – К. : Відомості Верховної Ради України (ВВР). – 1999. – № 29. – ст.238. – Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/679-14>
2. Закон України Про банки і банківську діяльність / Відомості Верховної Ради України (ВВР). – 2001. – № 5-6. – ст.30. – Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/2121-14>
3. Конституція України: від 28.06.1996 р., № 254к/96-ВР [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр>.
4. Барановський О. І. Фінансова безпека в Україні (методологія оцінки та механізми забезпечення) [монографія] /О. І.Барановський. – К.: КНТЕУ, 2004. — 760 с.
5. Барановський О. І. Банківська безпека: проблема виміру / О.І. Барановський // Економіка і прогнозування. – 2016. – № 1. – С. 7-26.

6. Безпека бізнесу в Україні та зарубіжний досвід організації безпеки підприємства [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://5ka.at.ua/load/menedzhment/bezpeka_biznesu_v_ukrajini_ta_zashbizhnij_do_svid_organizac_iji_bezpeki_pidpriemstva_kursova_robota/38-l-0-24337.

7. Берлач А. І. Безпека бізнесу : навч. посіб. / А. І. Берлач. – К. : Університет «Україна», 2007. – 280 с.

8. Бондар Є. М. Забезпечення економічної безпеки банківської діяльності / Є.М. Бондар // Теоретичні і практичні аспекти економіки та інтелектуальної власності: Збірник наукових праць. – Маріуполь: ПДТУ. 2010. – Т. 2. — 294 с. – С. 170-174.

9. Васильченко З. Теоретична концепція оцінки економічної безпеки банку / З. Васильченко, І. Васильченко // Банківська справа. – 2016. – № 4. – С. 36-45.

10. Васильчак С. В., Моцьо Р. Ю. Економічна безпека банків та методи її забезпечення / С.В. Васильчак, Р.Ю. Моцьо // Науковий вісник НЛТУ України. – 2009. – № 19.12. – С.287-293.

11. Зачосова Н. В. Особливості забезпечення фінансової безпеки комерційних банків в Україні / Зачосова Н. В. // Фінанси, банки, інвестиції. – 2011. – № 4. – С. 74-78.

12. Методичні рекомендації щодо розрахунку рівня економічної безпеки України від 29 жовтня 2013 року N 1277 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://cct.com.ua/2013/29.10.2013_1277.htm

13. Офіційний інтернет-сайт НБУ [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://bank.gov.ua>.

14. Офіційний сайт ПАТ «Укрсоцбанк» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.ukrsotsbank.com/about/>

15. Фінансова безпека підприємств і банківських установ: [монографія] / [А. О. Єпіфанов, Л. О. Пластун, В. С. Домбровський та ін.]; за заг. ред. А. О.Єпіфанова. – Суми: ДВНЗ «УАБС НБУ», 2009. – 295 с.